

פרק א

כללי מחלוקת בסתם ויש אומרים, או ו"א וי"א, בשו"ע ובמשנה ברורה

תמצית הכללים א – ד בסתם ויש אומרים הלכה כסתם

א. בסתם המיקל וי"א הוא המחמיר; מותר בין בדין דרבנן ובין בדאורייתא. ומיהו יש צד להחמיר כי"א אם אפשר בקלות, ובמקום הצורך או מצוה אין להחמיר.

ב. בקיום מצות עשה; מצוה מן המובחר לצאת ידי חובה למהדרין גם לפי דעת הי"א אם הם כאחד הראשונים.

בכל מקום שנכתב על הדעה המקילה מביניהם שהיא 'העיקר'; יש לסמוך עליה למעשה ואין להחמיר, אא"כ נכתב במפורש שמ"מ נכון לכתחילה להחמיר.

ג. בסתם האוסר וי"א מתיר; צריך להחמיר. ומיהו יש לימוד זכות על הנוהגים לסמוך ולהקל, אולם בדין דרבנן בשעת הדחק או עגמת נפש יש להקל לכולם.

ד. 'יש מקילים' והסתם מחמיר; הדין בזה שונה מלעיל, והרוצה להקל הרשות בידו להקל כרצונו, אף בדבר שאינו מהמובחר כי אינו בדיעבד; אא"כ מפורש שכך המנהג להקל 'כיש מקילים' אין להחמיר.

מקורם בחלקת מחוקק (אה"ע א' סקי"א), וכהכרעת קונטרס 'בית ישראל' שנהגו בזה כמותם. (המודפס בסוף חכמת אדם אות כח, כט, וע"פ הש"ד; וצד החומרא בדין א), ראה בסוף כלל יז 'המחמיר תבוא עליו ברכה'.

בסתם המתיר ויש אומרים האוסר ואין חילוק בין דאורייתא לדרבנן

א. **בסתם המתיר, וי"א האוסר:** והוא הדין בסתם המכשיר וי"א פוסל, סתם

פטור וי"א צריך, וכן יש מי שחולק, או ויש חולקים, [או בשמם] המ"ב לא חילק בלשונות אלו.

הדין למעשה בזה - מותר מעיקר הדין, אך יש צד וענין לחוש לי"א המחמיר כשאפשר בקלות, ובפרט בספק ברכות להקל שאין לברך 'כיון דספק ברכות להקל יש לתפוס כהיש אומרים', רע"א' סק"ח), ואולם במקומות שגילה דעתו והוסיף 'שהעיקר' כדעה הסתמית [כגון שי"א הוא רק דעת יחיד וכדומה] אין להחמיר, (ועיין אליה רבה שכתב וכן נראה עיקר - ויש לסמוך על דעה זו למעשה שהלכה כדעה זו. שצ"י סק"י, ושעה"צ שצ"א א). וה"ה 'במקום הצורך' לכתחילה אין להחמיר.

דוגמא, השו"ע (מג"ס"א) סתם לעניין בית הכסא עראי כדעת המתירים, וכתב 'ומדברי הרמב"ם נראה שאסור, ויש לחוש לדבריו'. (דהיינו זהירות בעלמא, ד"מ שם). ובמ"ב (וסק"ב) פסק - דלעת הצורך יכול לסמוך לכתחילה על הדעה הראשונה הסתמית. וכל שכן בכל המקומות שהשו"ע לא סיים שנכון לחוש, (ראה עוד להלן אות יז).

והנה בשו"ע ההלכה היא כדעה שהביא בסתמא כידוע, ואמנם יש מקומות (כמו יב' ס"א) שהאריך כשהזכיר את 'רבינו תם' כדי לחלוק לו כבוד מיוחד וכותב, 'והלכה כסברא ראשונה מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת ר"ת'. והגדיר זאת המ"ב (סק"ג) 'פירושו - היכא דאפשר למצוא 'בקל' ציצית אחרים'.

ב. בקיום מצוות: אמנם לעיתים בקיום מצוה עדיין לא יחשב למצוה מן המובחר או הידור מצוה למהדרין, אא"כ הוא יוצא בה גם לפי השיטה הנוספת אם היא עכ"פ כאחד הראשונים (וליתר דיוק 'כמה ראשונים', מובחר מובא בביה"ל רפה' ד"ה יכול, רחצ' ונה; הידור שליש תרנו' ד"ה אם קנה).

אולם היכן שמפורש במ"ב שבדין זה נפסק כדעת המיקל, אין להחמיר; אך לפעמים הובא בהלכה מסוימת גם דעת המחמיר, שכן מצד המוסר ירא שמים בכל ענייניו 'נכון לחוש ולהדר' בדבר זה לצאת לפי כולם אם אפשר, שנאמר "כי ירא אלוקים יצא את כולם" (קהלת ז). כגון מזוזה וציצית (במ"ב יב' סק"ג, ובב"י יו"ד רפ"ז ס"י) - שמצויים ואין בהם כל כך חסרון כיס.

וכן כתב בשו"ע לגבי שאין לעשות טלית מפשתן (או"ח ט' ס"ז) 'ואע"פ שאין הלכה כן, ירא שמים יצא את כולם בלי פקפוק'. וכן במ"ב כתב לעניין טלית משאר מינים שחייבים מהתורה (ט' סק"ה), 'והכי הלכתא, ומ"מ ירא שמים יחמיר

על עצמו לחוש לדעה הראשונה, ויעשה טלית של 'צמר'; וכע"ז ראה 'במשך חכמה' (בא יג"ג), שכדי לקיים 'מצות עשה' טוב לחוש אף למיעוט שאינו מצוי.

בסתם האוסר ויש אומרים המתיר

ג. בסתם האוסר, וי"א המתיר: ויש מקילים'.

הדין בזה - צריך להחמיר, וכגון לגבי רה"ר בשבת 'דאורייתא' שהביא השו"ע (שמה' ס"ז) די"א שכל שלא עוברים שם ששים ריבוא בכל יום לא חשיב רה"ר, וכתב בזה הביה"ל (וד"ה שאין) - 'ומה שכתב וי"א שמותר הוא ללימוד זכות' בלבד; או לעניין בדיעבד מאחר דיש כמה שמתירים לכתחילה. (ורנד' בביה"ל ד"ה אבל).

אמנם כתב המ"ב (תנג' סק"כ) לגבי ביטול חמץ בשישים לכתחילה קודם הפסח שרוב הפוסקים אוסרים, - 'שבדרבנן בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על המקילים'. וכן בביה"ל (רטו ד"ה אם) לגבי אחד שבירך שאע"פ שפטור משום סב"ל, מ"מ עונים אמן, - 'שאם אותה דעה לא הודחה לגמרי מהפוסקים יכול לענות עליה אמן'.

ואולם המיקל לעיתים אין מוחין בידו, וכגון לגבי שתית המסובים מכוס של קידוש שהביא השו"ע די"א דשתיית כל המסובין מצטרפת, וכתב הביה"ל (ורעא' סי"ד ד"ה ויש אומרים) - 'וגם המחבר סתם הדעה ראשונה בסתמא, משמע שסובר שכן עיקר להלכה, ובפרט שהמגן אברהם והדרך החיים ושולחן עצי שיטים וחיי אדם לא הקלו רק בדיעבד, ועל כן, אף שאין למחות ביד המקילים, דיש להם על מי לסמוך (וא"ר) מכל מקום לכתחילה נכון להיזהר בזה מאוד'.

ד. ויש מקילים: אמנם כאשר המ"ב כותב בלשון - 'ויש שמקילים', הדין שונה בזה מלשון 'יש אומרים', דהיינו שהרוצה להקל הרשות בידו להקל, ואין נחשב לבדיעבד, הגם שלעיתים 'נכון לתפוס כדעת המחמירים' (תרכז' שעה"צ כא); וכך כותב הביה"ל (רפה' ד"ה יכול) 'יכול לסמוך מי שרוצה להקל על המקילים, אף בדבר שאינו מן המובחר'.

דוגמא, לגבי להסתפר בליל ל"ג בעומר כתב בשעה"צ (תצג' יב) - 'ומכל מקום אחר שכמה מקילים 'לא נמנעתי' להביא דעתם - בפנים'; ורמז לדבר (ח' ס"ח), לגבי כמה שמתעטפים בטלית ביחד שכתב השו"ע ואם רצו אחד מברך לכולם,

וכתב המ"ב (סקי"ג) - 'ואם רצו, מלשון זה משמע שיותר טוב שכולם יברכו, ואם ירצו...'; ופעמים שהמ"ב מוסיף 'שבעת הצורך' יש לסמוך להקל, דהיינו 'מותר לכתחילה - ולכולם' (שיח' ס"ק ק"ז).

אולם לעיתים בלבד, גם הלשון בסתם 'יש אומרים' המכוון הוא כרשות או עוד נוהג או כמו 'יש מקילים', ומוכח במ"ב מתוך העניין; וראה עוד להלן כלל יט.

☞☞☞☞☞

☞☞